

Kultur espazioak eskuratu

Lucien Etxezaharreta

Euskal kultura, euskal izate

Gai gutik ekartzen du kulturak bezainbat go-goeta. Denbora luzez, jakitatearekin nahasi izan da hitz hori, baina, zer konzeptu garrantzi handikoa den, gaur, denek onartzen dute. Alderdi politikoei, gobernuei, beren boterearen gudaleku bilakatu dute azken urte hauetan. Herri zapalduetan, askatasunaren borrokagai hauta agertu da Kultura, zeren eta honetan baita, iduriz, libertatearen seinale premiatsu bat.

Luzaz, Iparraldean, euskal kultura, «euskara» bezala azaldu da. Definizio hertsia hori praktikoa zen: euskaldun izatea mugatuz, euskaldun jendea mugatzen zen. Euskal nazionalitatea onartzen ez duten guztiak hala jokatzeko dute oraino. Georges Viers-en liburu batetan ageri da haren logika, erreka horretatik aterata: euskal izatea euskararena denez gero, euskal arazoa ez da mintzairarazoa bat baizik. Gisa berean, herri-gizon anitzen leloa da euskal izatea muga horretaraino bakarrik onartzea.

Horrelako zatiketak ez dira zuzenak, zeren eta Kulturaren erran-nahia ezin mugatuzkoa baita. Arbola bat bere lurretik ez bait daiteke berez. Kulturak fruitu bat iduri luke, biziaren eta ekspresioaren alderdi guztiak barne dituen fruitu bat, hots, Euskal Kultura Euskal Herria da, jasalea eta jasana, edukilea eta edukia, lehengoak ekarria gerorako bidean.

Nolako ekonomia, halako kultura

Dogmatismoaren bide hertsietarik ez bada ibiltzen segurik, Kultura, biziaren adar guztiez jantzia agertzen da. Eta, aldakuntza, neke eta nahigabe eta esperantzez orraturik dago beraz.

Nolako ekonomia, halako kultura, erran behar da lehenik. Herri hustuetako jendeen bizimoldeak eta Baionako ZUP-ekoenak, ez dira batere berdinak. Bestalde, jakina da euskal izatea artzain eta laborariek sortua dutela. Laborantzako teknikak laster aldatu dira: denetan mekanizatze azkar bat zabaldu da; hazkuntza ere aldatu egin da. Idien uztartea haurrek ez dakite gehiago zer den. Non dira ere zaldi eta mandoak? Haien galtzearekin gure izate ohiturazkoaren aldaketa bat sortzen da. Zer erran ere turismoaren efektuez, bereziki kosta aldean? Piarres Adame baten ibilaldien ixtorioak nolakoak litezke, gaur, Lapurdiko alde horietan?

Eskolatzearen ondorioak: klase berri bat

Gazteen eskolatzearen aldaketa gaitza da beste gauza premiatsu bat. Zeinnahi euskaldun gaztek, ez bakarrik bigarren mailetan, baina Unibertsitateetan, ikasketak erabili ditu. Ikasle horiek ez dira, 1960ra arte bezala, aberatsen eta gutiengo baten haurrak bakarrik, baina baita langile eta laborarien haur batzu ere (horiek oro neurri batetan, jakina baita zein guti diren klase xumeen haurrak eta zein guti «erreusitzen» duten...). Fenomeno hori biziki inportantea da: lehen aldía da, gure Historian, jakitatea, doi bat bederen, herriko seme eta alaben menea dela. Geroari buruz, esperantza handiko egitatea da. Hortik sortu da gaurko jazarketa berria, duela hogeí urte ezin asmatuzkoa zena.

Arazoek gainditurik

Mundu bihozgabeko bat sortzen ari da, edonon. Matematikazko multzokatze batek elkarretarik berezten ditu bizilagunak: erlazio bertikal berri batek hainbeste mendek ontu lokarriak hausten ditu eta bakoitzak, bakartasunean, produkzio-kontsumo izate hori jasaten du. Lehenagoko mugak, etxea, hauzoa, herria, euskalduntasuna sortu eta zaindu dutenak, non dira?

Azken hamar urte hauetan, ideia berrien uhaina ere izan da. Botereen kontra jartzea, aurkatasuna, kontestazioa, egin beharriaren eta egin nahiaren arteko borroka, gerorako zoriona gaur bertan bilatzea, ez dira efektu ttipiko gauzak izan.

Hainbeste alderdi eta ideologiek iraultza hitzeman ondoan, zer gelditzen da? Nor da «iraultzaile» gaur? Hor ditugu stalinismoaren ondorio izigarriak ere... Eta atzo iraultzaile zirenak, gaur boteredunak, zapaltzaile-aurpegidunak... Biafra eta Kurdistaneko populuen lehertzeak bat baino gehiago hunkitu du.

Ikusmolde unibertsal faltsu baten orde, giza neurriko eremuen ikusmoldeak ere sortzen dira. Gero eta gehiago, alderdien boterearen kontra jotzen dute gazteek. Pariseko «maiatzak» eta Portugalgo «apartidarismoak» lilura asko erakutsi dute.

Bizia mundu funditu batetan? Zer da industriaren balioa, hirietako ezin bizia... Ekologismoaren indar berriak ere zutitzen dira, espektro nuklearraren kontra.

Azken urte hauetan agertu diren berritzapenek, haur ukaiterearen mailan, bai haurren sorkundearen manakuntzan, bai hilotzea haizu bilakatzean, garrantzi handia dute. Eskontzea, amodioa, elkarrekin bizitzea, biziarentzat hain oinarri premiatsuak diren mailan ere zinezko iraultzak agertu dira. Jauzi handiak egiten ari dira ezagutzen ez dugun mundu berri bati buruz. Hor daude baita, zenbaitek hainbeste espanturekin aipatzen zuten «euskaldun familian» gertatu diren aldakuntza barnekorrak ere.

Beti zerbitzari mailan atxekiak diren emazteek ere hitza hartu nahi dute, eta gizonek beren boterea ez aldatu nahiz, aurkako bideak hartu dituzte. Arazo baitezpadazkoak jalgi dira plazara: bakoitzak bere gorpuzaren kudeatzeko eskubidea, gizartearen lokarrien aldaketa eta beste ainitz oinarritzko egitate.

Azken hamar urte hauetan ere Euskal Herriko etxe bakoitzean telebista sartu da, ohitura berri bat, botere frantses bat familia guztietan. Amatxi zaharren supazterreko ixtorioetat zer jakinen dute 2000. urtekoek?

Holako arazo eta ekintza gogoetagarrien uholdeak gizartearen itxuraldatzeko boterea badu. Aldaketak ez baldin badira ere gaur bertan ageri, erro azkarrak egiten ari dira ondoko urteei buruz.

Fedea hil dea?

Bizian ez itsumandoka ibiltzeko, «erran nahi» bat sortzeari eta heriotzari emateko, bidean argi bat... hara fedea?

Sekulako erreka batetara eroria dela Eliza, diotela batzuek, mende berri batetarako itxuraldatze bat egiten ari dela... Gisa guztiz, elizak hustutzen dira, gazteek ez dute aipatu nahi ere eta, hiri handietako moldeetan ari dira «parrokia-ekipoak» muntatzen, apez-eskasiagatik.

Ekonomi problemak badirela, ez da dudarik, baina kontzientzia hunkitzen duten iraultza horiek ez dira inportantzia tipia-gokoak. Iparraldearen deskribaketa batetan, herriaren espiritua-litateak barne izan behar du.

Aldatze horiek min eta borroka latzak sortu dituzte bat baino gehiagoren baitan. Erljioaren galtzeak huts gaitz bat ekartzen du. Hainbestetaraino non, batzuek, politikazko dogmatismo batekin, fede ohia ordaindu duten.

Gure baitan omen dugun, J. M. Barandiaranek dioenez, «euskal transzendentzia» hura non dago? Saparik gabeko landare baten pare ote dea gaurko gazteria berriaren oihu garrazi itoa?

«Munduan umezurtz» sentitzen dute beren burua askok; lortsatzea ez dela aterabide bat eta, nahi eta ez, geroko ildoan irekitzea denen afera dela jakin ondoan, nola sineste batekilako Euskal Herri bat sor?

Izatearen pausoak

Kultura, biziaren espazio bezala azaldu ondoan, izatearen eta ez izatearen problematikarekin behaztopatzen gara berehala. Iparraldean, gure kulturaren adar guztiak eskuetarik joaten sentitzen ditugu.

Aterabide bakar bat da: GURE KULTUR ESPAZIOAREN GUREGATZEA. Ez bakarrik lehen omen genuen botere baten berriz eskuratzea —izan ote du ere inoiz euskal populuak beregaintasu-

nik?— baina etorkizunaren gureganatzea. Ez da beste biderik emazte eta gizon kondizionatu eta alienatuaren salbatzeko; pertsona-itxura bat izan dezan, berkudeantzatik pasatu behar du.

Ikastolek bidea erakusten dute. Botere zapaltzaile batekin, izatearen indarrarekin ihardukiz, euskarari pusako azkar bat eman zaio. Hori da azken hamar urteetako egitate handienetarik bat. Euskara euskaraz zaintzea eta zabaltzea: ximple da iduriz, baina hor da ekintza iraultzaile handia.

Kultura ez da jakitatea, baina jakitatea kulturaren ekarpen bat da. Jakitatea, gaurko gizartean, klase aberatsenen eskuetan da, haien zerbitzuko eta haien geroaren segurtatzeko xedearekin. Hor ere gudaleku hauta bat da: monopolio horren haustea.

Bestalde, langile eta intelektualen artean muga handi bat jarriko dago. Maila horretan ere iraultza baten beharra bada: eskulanaren eta burulanaren arteko mugaren ezeztatzea. Egiazko euskal kultura batek horra jo behar luke.

Demokrazia faltsu batek sinestarazi nahi digu, gure ordez, beste batzuek (pentsatzaile batzuek) erabakitzen ahal dutela. Bakoitzak bere izatearen eta ingurumenaren zati guztien kontrolatzea, euskal izatearen pauso handi bat liteke.

Kultur espazioaren eskuratzea

Duela hamabost urte, «euskal kulturaren salbatzea», politikazko ekintzen ekarpen bezala senditua zen: botere politikoak beste guztiak manatzen dituelakoan?

Behako batek kontrarioa erakusten du: kultur espazio batzu eskuratuak izan dira eta ekintza politikoak geroztik dira zinez jarriak. Hala nola, ikastolek sator-lan luzea erabili ondoan, elebitasunaren arazo politikoak jarriak dira («Charte Culturelle», «département basque» adibidez).

Baionan, Unibertsitate baten erdiestea, serioski aipatzen digute, IKAS, LABURU eta beste batasun batzuek funtsezko lanak erabili ondoan. Zinez gurea izanen dea?

Kantua, dantza, pilota, teatroa, bertsolaritza, idazlegoa, eskola: maila guztietan gure herria giderran hartzera doa.

Hor dugu bide bakarra: Euskal Herriari bizi ematea, Kultur espazioaren eskuratzea da eta herrian herriarekin kudeatzea.

L. E.

LA CONQUISTA DE LOS ESPACIOS CULTURALES LA CONQUETE DES ESPACES CULTURELS

En Euskadi Norte hemos reducido frecuentemente la cultura a la lengua. Hay que extender este concepto. La cultura es el espacio de la vida. En este sentido podemos hablar de la crisis generalizada de la cultura a causa de los cambios en todos los órdenes: en las ideas, en la vida política, social, religiosa, familiar, etc.

Entre nosotros, sentimos que todo lo que sustentaba la «euskaldunidad» está desapareciendo, que la cultura vasca en todas sus dimensiones se nos va de las manos. Contra esto, urge la apropiación de nuestro espacio cultural, no solamente en búsqueda de nuestras formas autóctonas de poder, sino como antídoto contra la alienación. Hace quince años se pensaba que la salvación de la cultura vasca vendría de la acción política. Hoy sabemos que la acción política viene después, como se ha demostrado en los espacios culturales ya conquistados. El mejor ejemplo es la ikastola.

En Euskadi-Nord nous avons souvent réduit la culture à la langue. Il faut élargir cette conception. La culture c'est l'espace de la vie. En ce sens nous pouvons parler d'une crise généralisée de la culture, à cause des changements de tous ordres: idées, vie politique, sociale, religieuse, familiale, etc.

Nous sentons que tout ce que contenait le terme «euskaldun» est en voie de disparition, que la culture basque dans toutes ses dimensions nous échappe. Dès lors une récupération de notre espace culturel devient urgente, non seulement pour retrouver les formes autochtones du pouvoir, mais pour échapper à l'aliénation. Il y a quinze ans on pouvait penser que le salut de la culture basque viendrait de l'action politique. Nous savons aujourd'hui que l'action politique vient ensuite, comme cela se vérifie dans des espaces culturels déjà reconquis. Le meilleur exemple en est l'ikastola.